

А. М. Грінченко

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри музично-інструментальної підготовки
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

ОСОБЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена проблемі формування та розвитку виконавських умінь як базової основи в отриманні професійної освіти майбутніми вчителями музичного мистецтва з основного музичного інструменту. Особливість даного дослідження полягає в тому, що порушуються питання методики виконавства в умовах дистанційного навчання. Мета статті: теоретично дослідити проблему формування виконавських умінь майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі навчання гри на фортепіано, та окреслити шляхи оптимізації виконавської підготовки в умовах дистанційного навчання. У статті, означено загальне поняття «уміння», визначено його особливість у контексті виконавського процесу як професійну якість та спроможність майбутнього викладача до педагогічно-виконавської діяльності: інтерпретувати та втілювати музичні твори на інструменті, шляхом розуміння нотної символіки й усвідомлення в ній художнього сенсу; оперування слуховими уявленнями та знаходження інтонаційно-виразного аналогу на інструменті; застосування методичних прийомів та засобів гри; донесення творчої інтерпретації до слухача керуючись процесами спрямованими на саморегуляцію, як слухову, тактильну, рухову, так і психологічну.

Визначено виконавські уміння, що складають основу гри на фортепіано, а саме: мисленнєво – аналітичні уміння, які виконують аналітичну функцію у формі аналізу й сприяють розвитку самостійності у роботі здобувача; їх застосовують в залежності від виконавсько-методичних, художньо-інтерпретаційних, виконавсько-семантичних завдань, спрямованих на усвідомлення смислового контексту музичної мови. Поліфонічні уміння визначаються рівнем сформованості поліфонічного мислення, слуху та досвіду диференційованого сприйняття поліфонічної фактури. Психологічно-виконавське вміння – музично-виконавський самоконтроль, як усвідомлений, динамічний процес, що розвивається на основі природних задатків і психологічних особливостей музиканта-виконавця і синтезує концентрацію музичного слуху, уваги, волі, спрямованих на критичне оцінювання і корекцію власного виконавства музичного твору щодо його відповідності уявленому звуковому еталону та спланованій виконавській інтерпретації. Виявлено шляхи активізації даних умінь в умовах дистанційного навчання: метод редукції або спрощення, метод моделювання або варіативності, метод інтонаційної знахідки.

Перспектива подальшого дослідження з даної проблематики вбачає розглядання методів, що сприяють формуванню виконавських умінь в умовах дистанційного навчання гри на фортепіано.

Ключові слова: виконавські уміння, формування, майбутні вчителі, піаніст, дистанційне навчання, виконавський процес.

Постановка проблеми. Складність політичної ситуації в країні негативно позначається на освітньому процесі здобувачів. Труднощі, що їх спіткають мають індивідуальний та специфічний характер та пов'язані з якісним отриманням знань, навичок й умінь з фахових дисциплін. Одним із непростих завдань для здобувача є оволодіння грою на музичному інструменті з одного боку, з іншого, для викладача – це формувати професійні навички та вміння майбутнього вчителя. Наявність професійних здобутків визначає компетентну спроможність фахівця, а значить можливість подальшої саморегуляції як музиканта. Специфіка цієї професії вимагає особистого підходу у навчанні, що особливо актуалізується у дистанційному навчанні. Дистанційна форма

навчання позбавляє того тактильного контакту, який відбувається на заняттях з основного музичного інструменту (фортепіано) між викладачем і здобувачем. Цей важливий момент в процесі відео-уроку викладач намагається компенсувати вербальними порівняннями, але не може замінити в отриманні здобувачем відчуття та точності артикуляції звуку, як це відбувається у живому форматі. Саме складні умови спонукають викладачів до знаходження шляхів щодо формування виконавських умінь у майбутніх учителів-музикантів в умовах дистанційного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема виконавської підготовки завжди турбувала вчених, музикантів-викладачів, виконавців-піаністів тому широко висвітлюється

в працях як вітчизняних так і закордонних авторів і охоплює наступні аспекти: сутність виконавської діяльності (О. Вінницький, Є. Гуренко, М. Давидов); питання виконавської майстерності (Ж. Карташова, Л. Ковальова-Гочарюк, І. Мостова, О. Палаженко); розвитку музично-художнього мислення (О. Бурська, І. Грінчук, Н. Мозгальова, О. Полатайко); розвиток музичних здібностей (М. Старчеус, Б. Теплов); активізація пізнавальних процесів (Г. Гофман, Дж. Ренвік); формування виконавської техніки (Г. Коган, Є. Ліберман, Г. Нейгауза, А. Шапов) готовності до виконавської діяльності (Л. Гусейнова, В. Лабунець, Т. Стратан-Артишкова); психологічні основи виконавської діяльності (Л. Баренбойм, В. Петрушин), а також володіння концертним станом (Т. Логан, Н. Корихалова, Ю. Цагареллі).

Питання формування й розвитку професійних виконавських умінь піаністів розглядаються на рівні: музично-слухових та музично-художніх уявлень (А. Грінченко, О. Рябова, О. Щербініна); виконавської рухової координації (О. Гройсман, С. Корлякова, О. Федорова-Гальберштам); поліфонічних умінь та навичок (А. Мамікіна, Хань Ле); виконавської культури (О. Андрейко, Н. Згурська); інтерпретації музичних творів (В. Крицький, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Щолокова).

Зазначені аспекти є сутнісними для виконавської діяльності піаніста і охоплюють значні кількості актуальних питань, але умови дистанційного навчання вимагають інших підходів у донесенні знань, пояснення матеріалу та демонстрації виконавських засобів. Невизначеність означеного аспекту, але його актуальність у теперішній час обумовили дане дослідження.

Мета статті: теоретично дослідити проблему формування виконавських умінь майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі навчання гри на фортепіано та окреслити шляхи оптимізації виконавської підготовки в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Важливою основою виконавської діяльності піаніста є отримані фахові знання, навички й уміння. Саме уміння надають музиканту вибудувувати виконавський процес, коректувати власну гру, запобігати помилкам, працювати над звуком, технікою, артикуляцією, педалізацією, знаходити засоби та методи покращення гри на фортепіано, тобто виконавські уміння вирішують широкий спектр виконавських завдань і дають можливість удосконалювати подальшу виконавську практику та вести педагогічну діяльність. Термін «уміння» у довідковій літературі розглядається переважно як здатність, добута на основі досвіду і знань, що дозволяє належно робити що-небудь [1]; також «досконале вміння в якійсь справі» визначається як майстерність [2]. Дійсно, коли слухаєш видатних музикан-

тів, відчуваєш досконалість технічних, звукових, слухових, інтерпретаційних навичок та умінь і це, є рівень майстерності. Про виконавську майстерність, яка вихована на високопрофесійних технічних та художніх навичках та уміннях говорить Ж. Карташова, та підкреслює, що саме вони формують його виконавський апарат музиканта-інструменталіста [3]. Натомість Л. Ковальова-Гочарюк зауважує, що інструментально-виконавська майстерність це не тільки система знань, умінь і навичок, але й «комплекс властивостей і якостей особистості, що забезпечує психологічну готовність до публічного виконання музичних творів» [4]. Для музиканта наявність виконавських умінь означає «володіти системою усвідомлених, цілеспрямованих та взаємопов'язаних розумових та практичних дій», які, на думку В. Блажевич, «формуються на основі застосування систематизованих знань і дозволяють успішно виконувати музичні твори» [5]. Отже, виконавські вміння мають індивідуальний характер оскільки залежать від здібностей (когнітивних, музичних) і психологічних якостей особистості. Відповідно до нашого дослідження зазначимо найбільш вагомі виконавські уміння для піаніста та визначити шляхи їх активізації в умовах дистанційного навчання.

Мисленнєво-аналітичні уміння у виконавській підготовці виконують аналітичну функцію у вигляді аналізу. Виконавець на початковому етапі та етапі поглибленого вивчення завжди міркує, зіставляє, вибудовує форму музичного твору. Так, наприклад, гармонійний аналіз допомагає зрозуміти тонально-гармоній розгортання усієї фактури і визначити кульмінаційні моменти, почути поліфонічну вертикаль і охопити усі голоси одночасно. Під час опрацювання крупної форми важливо здійснити аналіз образної драматургії твору. Виокремлення партій (головної, побічної, сполучної, заключної) та відстеження їх модифікації подальшого розвитку, складають художньо-драматургічний сенс музики розгорнутого плану. Художньо-смыслову одиницю під час аналітичної роботи складає інтонаційно-семантичний аналіз музичної мови, особливо такої деталізації потребує музика бароко. Також у роботі застосовується аналіз на вирішення виконавських завдань: визначення аплікатури, динаміки, агогіки тощо. В залежності від виконавсько-методичних (пошук методів), художньо-інтерпретаційних (втілення композиторського задуму), виконавсько-семантичних завдань визначають аналітичні уміння. Таким чином, означені уміння сприяють усвідомленню смыслового контексту через порозуміння музичної знакової символіки. В умовах дистанційного навчання формування мисленнєво-аналітичних умінь в цілому не викликає труднощів, а навпаки сприяє розвитку самостійності у роботі здобувача. Позитивний результат у цьому напрямку дають наступні засоби: читання

методичної та літератури по мистецтвознавству, здійснення порівняльного аналізу творів, дискусії з викладачем з ілюстрацією на екрані.

Особливу складність у роботі викладача складають поліфонічні уміння. Їх прищеплення залежить від рівня довузівської підготовки та наявності поліфонічних навичок. Специфіка відтворення поліфонічної потребує «інтонаційно-мелодійної та тактильної диференціації, слухової перцепції по горизонталі та вертикалі, дотримання відповідної стильової музичної практики» [6]. Мислення, слух, досвід сприйняття – визначають рівень сформованості поліфонічних умінь. Кожен із зазначених когнітивних показників має музичний аналог і виконує синтезовану роль поліфонічного мислення, поліфонічного слуху в результаті диференційованого сприйняття поліфонічної музики. Якщо поліфонічне мислення спрямовано на усвідомлення поліфонічної архітектури твору, то поліфонічний слух синтезує у собі інші види слуху, що дозволяє сприймати фактуру диференційовано у трьох напрямках: горизонталі, вертикалі, діагоналі. Тому визначення поліфонічних умінь, як «комплекс усвідомлених дій, що ґрунтується на знаннях, піаністичних навичках, музичних здібностях; шляхом активізації слухового сприйняття, слухових уявлень, тактильних відчуттів щодо артикуляційно-ритмового, інтонаційно-семантичного, лінійного та гармонійного розвитку фактури в процесі опанування багатоголосого твору» [6], вимагає послідовного та системного напрацювання даного уміння.

На жаль в умовах дистанційного навчання формувати такий комплекс дуже важко. Якщо під час навчання у класі голоси можна було розподілити між інструментами й грати у парі з викладачем, то інтернет зв'язок не дає змоги грати у дуеті. У даному випадку для активізації слухового сприйняття здобувачу варто замалювати кожний голос окремим кольором, що підсилить і зорове сприйняття багатоголосої фактури. Як альтернатива відсутності викладача поряд можливо записати двоє голосів, а грати третій, або три записати й четвертий грати – можливі різні комбінації. Відзначимо, що багато хто виїхав за межі країни і має лише синтезатор, що обмежує тактильні навички, але допомагає сприйняти голоси різними тембрами; використання кнопки «орган» створить акустично-стильове налаштування на сприйняття старовинної музики.

Серед психологічних умінь вагоме місце займає музично-виконавський самоконтроль і визначаємо його наступним чином – це усвідомлений, динамічний процес, що розвивається на основі природних задатків і психологічних особливостей музиканта-виконавця і синтезує концентрацію музичного слуху, уваги, волі, спрямованих на критичне оцінювання і корекцію власного

виконавства музичного твору щодо його відповідності уявленому звуковому еталону та спланованої виконавської інтерпретації [7]. Потребу у виконавському самоконтролі має відчувати сам виконавець. Мотивоване відношення до власної виконавської діяльності сформує контроль за якістю відтвореного музичного твору. Усі аспекти гри (артикуляція, туше, педалізація, агогіка, темпоритм) потребують ретельної уваги.

Зауважимо, що застосування виконавського самоконтролю актуалізує формування низки умінь: «психо-когнітивні, рефлексивні, виконавсько-вольові, інформаційно-сміслові, слухо-уявні, образно-слухові, оцінювальні, сенсомоторні, самокоригувальні» [7; с. 130]. Для формування вище зазначених умінь пропонуємо низку наступних методів:

1. Метод редукції або спрощення. Даний метод допомагає концентрувати слухову увагу на головних елементах музичної тканини. Його сутність полягає в виокремленні мелодійної лінії чи лінії басу, відсутність середніх голосів робить фактуру більш прозорою і допомагає краще вибудувати фразування. Вдалим є застосування цього методу у роботі з поліфонічною фактурою, що надає змогу відслідкувати самостійний розвиток декількох голосів. Іноді ми припускаємо спрощення фактури для здобувачів якщо рука не охоплює потрібну фактуру. Найчастіше це зустрічається у роботі з творами Ф. Ліста, С. Рахманінова, Й. Брамса. Знаходження й збереження суттєво важливого контексту краще узгодити з викладачем.

2. Метод моделювання або варіативності, який спрямований на активізацію творчого підходу в опрацюванні музичного твору та знаходження засобів вирішення технічних, координаційних й взагалі проблем пов'язаних з оволодінням фактури. Здобувачу пропонується на основі тексту розробити вправи, визначити різні можливі комбінації з використанням: гри та голосу, ускладнення фактури, роботи з голосами, синхронним дублюванням між руками тощо.

3. Метод інтонаційної знахідки. Даний метод позитивно впливає на розвиток слухового сприйняття, слухового та образного уявлення; активізує слухову увагу та мислення музиканта. Для здобувача важливо усвідомити, що однакові ноти можуть бути виконані з різною інтонацією, тобто нести різний художній контент. Особливо це стосується фрагментів-повторів, речитативів та мелодій вокального складу.

З метою перевірки якості вивченого музичного твору варто застосувати прийом запису нотного тексту без інструменту. Спирання на внутрішній слух перевіряє наявність усвідомленого знання нотного тексту, на основі слухової та зорової пам'яті. Це достатньо складний спосіб, але ефективний особливо у вивченні поліфонічних творів.

Зауважимо, що під час дистанційного навчання здобувачам доводиться постійно записувати себе. Для ефективнішого застосування цього запису потрібно пропонувати здобувачу проаналізувати власну гру та відзначити позитивні й негативні моменти у виконанні. Таким чином, формується слухове спостереження на основі самокритики, зіставлення з іншим виконавцями й моніторингу записів різних етапів у продовж вивчення твору. Поступово даний вид роботи дає позитивні результати, що позначаються на самокорекції та саморегуляції виконавського процесу здобувача.

Висновки і пропозиції. Отже, виконавські уміння є важливим здобутком музиканта, що визначають його професійну спроможність, а саме: інтерпретувати музичні твори та втілювати їх на інструменті, шляхом розуміння нотної символіки й усвідомлення в ній художнього сенсу; оперування слуховими уявленнями та знаходження інтонаційно-виразного аналогу на інструменті; застосування методичних прийомів та засобів гри; донесення творчої інтерпретації до слухача керуючись процесами спрямованими на саморегуляцію, як слухову, тактильну, рухову так і психологічну. В умовах дистанційного навчання найкращий результат досягається якщо здобувач до кожного уроку готує запис, що дуже актуально з не якісним інтернет-зв'язком. Оцінювання реального звучання є визначною складовою у даному процесі, а зроблені зауваження та примітки у нотах для здобувача будуть ретельнішими. Окреслені шляхи оптимізації гри на інструменті в умовах дистанційного навчання спрямовані на активізацію самостійності здобувача, а також діалогічне спілкування з викладачем. Перспектива подальшого дослідження з даної проблематики вбачає розглядання методів, що сприяють формуванню

виконавських умінь в умовах дистанційного навчання гри на фортепіано.

Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Словник синонімів української мови. Джерело : <https://1675.slovaronline.com/40032>
3. Карташова Ж. Формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва в ансамблевому класі. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. 2019. № 26. Ч. 2. С. 90–94.
4. Ковальова-Гончарюк Л. Структурні компоненти інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2020. № 2(20). С. 202–206
5. Блажевич В. Формування виконавських умінь учнів дитячих музичних шкіл: теоретичний аспект. *Наукові записки. Серія Педагогічні науки*. 2017. Вип. 157. С. 198–202.
6. Мамикіна А. І. До проблеми сутності поліфонічних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фортепіанної підготовки. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства: матеріали та тези V Міжнар. Наук.-практ. конф., м. Одеса, 17–18 жовтня 2019 р. / Південноукр. нац. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського, 2019. Т. 2. С. 68–70.*
7. Грінченко А. М. Методика формування музично-виконавського самоконтролю майбутніх учителів музики в процесі навчання гри на фортепіано : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Суми, 2018. 278 с

Hrinchenko A. Peculiarity of formation of performing skills of future teachers of music art in the conditions of distance learning

The article is devoted to the problem of formation and development of performing skills as a basic basis in obtaining professional education by future teachers of musical arts from the main musical instrument. The peculiarity of this study is that it raises the issue of methods of performance in distance learning. The purpose of the article: to theoretically investigate the problem of formation of performance skills of future music teachers in the process of learning to play the piano, and to outline ways to optimize performance training in distance learning.

The article defines the general concept of «skill», defines its features in the context of the performance process as a professional quality and ability of future teachers to pedagogical and performing activities: interpret and embody musical works on the instrument, by understanding musical symbolism and understanding of its artistic meaning; operation of auditory representations and finding intonation-expressive analogue on the instrument; application of methodical methods and means of game; bringing creative interpretation to the listener guided by processes aimed at self-regulation, both auditory, tactile, motor and psychological.

Performing skills that form the basis of playing the piano are identified, namely: thinking – analytical skills that perform an analytical function in the form of analysis and contribute to the development of independence in the work of the applicant; they are used depending on the performance-methodical, artistic-interpretive, performance-semantic tasks aimed at understanding the semantic context of musical language. Polyphonic skills are determined by the level of formation of polyphonic thinking, hearing and experience of differentiated perception of polyphonic texture. Psychological-performing skills – musical-performing self-control, as

a conscious, dynamic process that develops on the basis of natural inclinations and psychological characteristics of the musician-performer and synthesizes the concentration of musical hearing, attention, will, aimed at critical evaluation and correction of one's own performance of a musical work regarding its compliance with the presented sound standard and the planned performance interpretation. Ways of activation of these skills in the conditions of distance learning are revealed: method of reduction or simplification, method of modeling or variability, method of intonation finding.

The prospect of further research on this issue sees the consideration of methods that contribute to the formation of performance skills in terms of distance learning to play the piano.

Key words: *performing skills, formation, future teachers, pianist, distance learning, performing process.*